

„Túlélni csak lázadva érdemes...”

– Egy budapesti középiskola diákjai beszélgetnek Bakács Tiborral –

Vendégünk Bakács Tibor esztéta, filmkritikus, újságíró, a Magyar Narancs kulturális rovatának vezetője. A beszélgetés 1995 márciusában zajlott.

– A diákok között elég népszerű Magyar Narancsot gyakran emlegetik liberális alternatív lapként. Mivel szemben vagy milyen értékek között mutat fel alternatívákat?

– Kétféle gondolkodásmód van kultúránkban. Az egyik – amit én ideologikusnak hívok –, azt gondolja, hogy létezik fundamentum, létezik egy alap, amin keresztül értékeket tudok adni a társadalomnak, az embereknek. Ez lehet bármilyen alap, jó alap is lehet. Például a Bibliára gondolok, de alap lehet a francia forradalom is. Úgy vélik, ez az alap annyira szilárd, hogy ha ezektől eltérünk, akkor összeomlik az egész társadalom. Ezért szükséges, hogy az egyén a hagyományon keresztül építse föl magát. Én nem itélem el a konzervativizmust, mert a hagyományörzésben rendkívüli szerepet tölt be. Aki nem törődik a hagyománnyal, az szép lassan megeszi a saját gyermekeit. Nyilvánvalóan egy liberális alternatív embernek szüksége kell hogy legyen a másik oldalra, mert egyébiránt önmagát fogja abszolútizálni. A demokrácia az, hogy van más nézetű ember is. És azt is megértem, hogy ő nehezen tudja elfogadni azt, hogy én nem az ő alapértékéhez csatlakozom. Ez főleg a politikai életre igaz, de a kultúrán belül is megfigyelhető. Tehát a nagy nemzeti kultúra az, amit mondjuk a Nemzeti Színházban játszanak. Nem Madáchsal van a probléma, hanem azzal, hogy ezek az emberek soha nem mernek máshoz nyúlni, mert ez egy jó, biztonságos játék. Madáchot is elő lehetne adni úgy, hogy a lélegzetetek elálljon, ez azonban nem szokott megtörténni a Nemzeti Színházban. Nem kockáztatnak semmit, sem a bukást, sem a sikert.

Az alternatív kultúra ezzel szemben azt mondja, hogy nincs egy biztos alap. Vannak biztos alapok, de hogy nekem melyik a biztos és neked melyik az, az egyén választásán múlik. Azt mondja, hogy választhatóságot teremtek, aztán vagy te annyira felnőt, hogy dönts. És itt van a nagy vita a két kultúra között. Az egyik szerint még nem vagy felnőtt, még szükséged van az érésre, a tanulásra stb. Mi pedig azt mondjuk, hogy a tanulás és az érés ellenére is az ember tud választani. Végül is el tudod dönteni magadban azt, hogy mi jó neked vagy mi nem. Ez a két felfogás között olyan vita, amelyet soha, soha nem fognak eldönteni, tehát egyik csoport sem tud igazán győzni. Vannak időszakok, amikor a nagy pénzcapák megveszik az alternatív kultúrát, mert nem tudnak mást tenni. 1968-ban a francia fiatalok és a diákok fölborogatták az utcaköveket Párizsban. Szociológiailag nagyon érdekes kérdés, hogy miért tört ki a párizsi diáklázadás. Valószínű, hogy a francia fiatalság megunt a tekintélyelvét, a tanárokot, a törvényeket, a bírakat, és ki akarta fejezni önmagát. A rendőrség ezt csúnyán leverte, és ott ült a végrehajtó hatalom, az állam, és azon morfondírozott, hogy most mitévő legyen. Nem lehet folytatni ugyanazt, mert az újra utcai harcokhoz vezet. Döbbenetes dolog történt. Az összes fiatal tehetséget, aki gondolt valami picit az életéről, a

művészetéről, azonnal megvásárolták pénzzel. Ezzel megcsapolták a belső feszültséget, egyszerűen eltűnt a társadalomból a forradalmi hangulat, és mellesleg prostituálódott a művészet. A francia film például 68-ban halt meg. Nagyon jó szellel szemben, súly alatt dolgozni. Itt van a gimnázium fő feladata, ha az ember megszokja azt, hogy állandóan ütötték őt, akkor haláláig már nem szúrja el.

– *Nincs valami jó véleményed az iskoláról. Biztosan rossz tanáraid voltak. El tudnál képzelni olyan iskolát, chova szívesen jártál volna, mondjuk olyat, amelyik alternatív módon szerveződik?*

– Szerintem a tanárok egyik feladata az lenne, hogy a konfliktusokra fölkészítsék azt az embert, aki elhagyja az iskolát, mert mindenki elhagyja azt. Azzal nem foglalkoznak, hogy mi történik a fiatallal majd később, s ez baj. Am ezeket a konfliktusszituációkat a tanárnak is kezelnie kell, nemcsak a diáknak. A magyar-tanárom például gyűlölt. Én elég sokat tudtam irodalomból. Ő azt tanította, hogy Hemingwayt baleset érte. Ez nem igaz, hazugság. Hemingway belefordult a fürdőmedencéjébe átlőtt fejjel, ezt kell elmondani. Rettenetes diák voltam, első világháborús csizmám és kabátom volt, egyedül ültem hátul, és időnként beszéltem: – Nem igaz, tanárnő, főbe lötte magát! Erre azt mondja a tanárnő: – Takarodjon ki, Bakács! Ezzel nem oldotta meg a problémát, mert sajnós igazat mondtam. Nem lehet tekintélyi érvvel azt mondani, hogy Hemingway infarktust kapott. És persze, amikor kijöttek a gyerekek a teremből, jó részletesen elmagyaráztam, hogyan is történt a dolog.

Nagyon sok tanárban nem éreztem a szeretetet. Senki nem fogja ezt bevallani, de én bele tudtam pusztulni, mert éreztem, hogy a tanárnőt irritálom. És ez érthető, mert ő is ember, ő is gondolt valamit a dologról. Csakhogy nem lehet valakit gyűlölni azért, mert alatta van, mert ő diák... Kézi vezérlésű tanári karok működtek. Emlékszem, apámat háromszor hívták be, amiért én a november hetedikéi emlékünnepeken fehér nadrágban és zöld zakóban vagyok. Apám mindig kiállt mellettem, és ez rettenetesen fontos volt. Én tudom, hogy az egyéniség vagy a különös gondolkodásmód megnehezíti a munkát az iskolán belül, az pluszenergia. Két dolgot nem lehet megtenni. Nem lehet, hogy a tanárok ilyen rettenetesen keveset keressenek. Abba bele lehet örülni, hogy az ember szegény is és még tanít is. Másrészt, hogy a presztízs ilyen alul legyen. Nyugaton egy bíró rettenetesen sokat keres, és rettenetesen magas a presztízse, mert nem lehet azt gondolni, hogy a bíró megközelíthető, ő érinthetetlen. S valahogy ilyennek kéne lennie a tanárnak is. Ehelyett azt látom, hogy egy szellemi proletár velem küszködik azért, hogy legyőzzön. Ott van a kezében a hatalom, és nem megy neki. Abban a pillanatban, amikor észreveszem, hogy a tanár gyenge, akkor már megvetem. Az borzasztó, amikor a diák a tanár fölébe kerül. És sajnós sokszor előfordul. Ahhoz a két tanárhoz, akit szerettem és végtelenül tiszteltem, soha nem mertem mérni magam... Úgy gondolom, ők faragtak belőlem embert. A gimnáziumban én rettenetes kínokat álltam ki, kétszer is megbuktam.

Később hál' Istennek elkerültem a teológiára. Azt lehet tudni, hogy a paptanárok nagyon jól tanítanak. Én elhültem, hogy tényleg, mennyire jók. Amikor metafizikaórán képtelen voltam felfogni, hogy miről beszél a professzor, a végén odamentem hozzá, mondtam, hogy ezt én nem értem. Halál nyugalommal még egyszer, majd még egyszer elmondta. Ott állt, már rég el kellett volna mennie. De tudja, hogy a világ állapota akkor zökken helyre – hogy hamleti nyelven beszéljek –, ha valaki valamit megért, akkor van rend a világban. Nem arról van szó, hogy az

ő idejéből lopnak el, vagy hogy itt egy buta diák, hanem arról, hogy most sikerül a dolog, ezért éri meg. *Bolberitz Pál* volt ez a tanár. Valóban neki köszönhetem azt, hogy a kép metafizikus síkjáról írhattam a doktorimat. Ilyet nem éltem át a tanároknál korábban, ők mindig csak leadták a tananyagot. A matektanárom azért gyűlölt, mert kétszer szóltam föl „ilyen problémaérzékenységgel”. Akkor még nem tudtam, hogy igazat mondok. – Tanár úr, mi az „X és Y”? Nem tudom lefordítani. Ilyen nincs. Később értettem meg, hogy ez az elvonatkoztatásnak nagyon mély szintje. Mert ha nekem azt mondják, hogy Mária 32 éves gyesen lévő, férjét elvesztett, az egy egész konkrét szituációs valóság, amin belül el tudom képzelni a dolgot. A matektanárom nem volt hajlandó soha, hogy az „X és Y-t” mint problémát fölvesse. Azt mondja, üljek le és ne beszéljek hülyeséget.

Valószínűleg az lenne a nagyon jó módszer, ha nem iskolák lennének, hanem mindenkinek lenne egy tanára, és mindenkivel személy szerint foglalkoznának. Régen volt ilyen. Nem tudom, igazából miben lehetne bízni. Sajnos az egyetemen is süllyed a tanítás színvonalra. Nem értettem egyet az egyetemistákkal, mert jó, kimennek tüntetni a kétezer forintos tandíj miatt, de azért még soha nem mentek ki, hogy érzed magad hülye a professzor, meg nem jön be órára. Pedig itt kellene kezdenie a diákságnak! Ha majd lázadtok, ne feltétlenül a kakaópénz miatt kezdjétek, hanem azért, hogy melyik tanár nem tartotta meg az órát. Mert ha ezt megkövetelitek, azt senki sem kérheti tőletek számon. Egészen addig viszont igen. Maximalistának kell lenni a tanárral szemben is. Ha a tanár maximalista, az nagyon jó. Megfigyeltem, hogy csak az ilyen emberektől tanultam. Teljesen mindegy, hogy érzed magad közben. A puha kezű tanárokkal az a baj, hogy jól érzed magad velem, meg jó fejnek is tartod, csak pont ő csap be, később csap be, az életben. Ezért az ember inkább szeresse a szigorú embert, mert az becsületesebben dolgozik. Nem tudom, hogy milyen technikákkal lógják az órákat mostanság a tanárok, de mindig van olyan, hogy röpdolgozatot írat például. Ez azért jó, mert addig foglalkozhat mással.

Szerintem rettenetes dolog az, hogy tanterv van. Minden személyiség más-ként sugárzódik át. A szellemtörténetben elképesztő dolgok mentek végbe. Voltak a görögök, a skolasztika, a francia forradalom, és mondjuk ugyanolyan arányban kell ezekkel foglalkozni, mint például az angol ipari forradalommal. Holott egyetlen korszakban át tudom vinni azt a történeti szemléletet az emberbe, ami által a többit is fel tudja majd később fejteni. De az iskolában csak pozitivistá tudás van, például ott a felelés. Miért kell visszaadni az anyagot? Tényleg, miért? Nyilvánvaló, hogy a ténybeli tudás segíti a gondolkodást. Én például szívesen tanítanék egy évet csak arról az egyetlen mondatról, amit az Isten a csipkebokorban mondott: „Vagyok, aki vagyok.” Ez azonban senkit nem érdekel. Pedig ez százezreket is tartalmazó probléma, mint mondjuk az, hogy mikor született Cromwell Oliver. Ha az ember ennek a gondolatnak a végére jut, akkor már nem fogják őt meglepetések érni az életben. Nincs annál szomorúbb, mint hogy fogja a diák a könyvet, és azért nem gondolkodik a dolgon, mert már minden kidolgozott, minden leírt. Én még azt tanultam, hogy a történelem az osztályok harca. Gondolom, ti már nem tanuljátok ezt a marhaságot. Véletlenül a könyvtárban beleolvastam egy történéshöz a munkájába, aki azt mondja, hogy a történelmet a szeretet irányítja. Zavarodottan mászkáltam az utcán. Én azt hittem, hogy elnyomott osztályok jönnek, mennek, Lenin paradigmája szerint. És egy angol történész azt mondja, hogy a szeretet: a jó és a rossz választása. Akkor jöttem rá, hogy engem becsaptak az iskolában, és

azóta nem tudok megbocsátani. De nem baj. Hol van ideális állapot? Sehol nincs. Ez adja meg a lázadás lehetőségét.

– *De a mi generációnknak már nem maradt semmi, ami ellen föllázadhatna...*

– Ez azért nagyon szomorú lenne... Mindig azt hittem, hogy van egy tisztább generáció, van egy tisztább gondolkodásmód, amely eltöri a megromlott rosszat. Ma úgy látom, hogy minden újratermelődik. A mi generációnkban is megvannak azok, akik hatalomra, pénzre, gazembségre hajtanak, és azok is, akik nem. Van egy mondás, miszerint: az embernek azért kell forradalmárnak lennie a húszas éveiben, hogy majd hatvanévesen konzervatív legyen. Ez igaz, és pont most sérül ez a gondolkodás. Egészen furcsa új konzervativizmust veszek észre a fiatalokon. Nem is értem egészen: hogyan lehet ennyire bevett, hagyományos értékek világában élni. Mi minden ellen föllázdunk, csak azért is, mert jó érzés volt.

– *És mi hogy vagyunk konzervatívok?*

– Egészen furcsa dolog ez. Megfigyeltem, hogy manapság mennyire egyetért a fiatalság a jóval idősebb generációval. Az idősebb generáció által adott kulturális mintákat élvezi. Elmegyek színházba, nézem a 17-18 éves lányokat fiúkat és tapsolnak, élvezik ezt az egészet, holott rettenetesen rossz az előadás. Pedig idős, alkoholban megáporodott generáció nyújtja ezt nekik, akikhez semmi közük. Nem értem. Engem a veszprémi színházból kidobtak egyszer, és mindent el is követtem ezért. Illyés Gyula Tűvétevek című darabját mutatták be, és mérhetetlenül rossz volt. Addig zörögtem egy dunakavicsos zacskóval, amíg gyakorlatilag botrányba fulladt az előadás. Végigkínáltam a mellettem lévőket, és ez teljesen adekvát viselkedési forma volt akkor, 17 éves koromban.

– *Ilyen tespedtek vagyunk?*

– Nem tudom... vagy ekkora a félelem a társadalomban.

– *Mindenkinek jogában áll megválasztani a saját maga alapját. Nem?*

– Igen, de képzeld azt, hogy a te alapod azonos azzal, aki már ötven évet élt.

– *De ez miért baj?*

– Azért, mert mindennek ideje van... Ha egy tojást három percig főzöl vagy tíz percig, az egyik lágy, a másik kemény tojás. Állagában más a kettő.

– *De azért vissza lehet térni valamihez, ami régi, nem?*

– Vissza, félre ne értsd! Csak furcsának tartom...

– *Azt mondtad az elején, hogy a kultúrában két felfogás létezik: a konzervatív és az alternatív.*

– Igen, de ma létezik egy új konzervativista hullám is.

– *Ma van ez a konzervativista hullám, de akkor majd később lesz egy alternativista hullám is, és ez teljesen más lesz, mint a mostani.*

– Igen, csak közben telnek az évek. Én mindig félek egy kicsit. A történelem nem viccel. Volt itt fasizmus, és az mindig a jobboldali konzervatív gondolkodásmódból jön. Most éppen körülöttünk mindenhol népeket irtanak. Gondold csak végig! Elég elképesztő Groznij, Sztyepanakert, Szarajevó. Nem tudsz kilépni az országból, hogy ne lőjenek rád. Bizonyos értelemben ezért mondom, hogy azért kell szabadon, normálisan gondolkodni, mert embereket ölnek meg tőlünk 3-5-6-700 kilométerre. Az nem nagy távolság.

– Ezeket az embereket azért ölik meg, mert valaki hatalomra vágyik, mert van, akinek nem elég az, amije van. Ezeket nem azért ölik, mert valaki alternatív, valaki konzervatív.

– Valóban nem azért. De mondd már meg nekem, hogy például a bosnyák-horvát-szerb konfliktusban kinek van igaza! Van igazság?

– Jó, tényleg nem lehet megállapítani...

– Azok a gyerekek milyen igazságot képviselnek, akiket lelőnek? Az egyik legmegdöbbentőbb filmjelenet az volt, hogy áll egy félkezű szarajevói kisgyerek, és azt mondja, az a rossz a háborúban, hogy már többet nem fog tudni hógolyózni. Semmi köze ahhoz, hogy konzervatív, alternatív, milyen hatalom stb. A bosnyákok kevesen vannak, ki is fogják őket irtani, ámde mögöttük áll az egész iszlám világ. Mi van, ha azt gondolják, hogy most már elégünk van ebből a nagy keresztény hatalomból, itt az ideje a szent dzsihádot megvívni? Nyilvánvalóan azt hiszik, hogy alapvetően igazuk van, és ennek az igazságnak a birtokában törnek a hatalomra. Erre mondom azt, hogy ne kelljen nekünk a hatalom. Kérdezed, miért baj az, ha ugyanazt akarja egy 17 éves, mint egy 50 éves? Egy 50 éves arra gondol: bizonyos hatalmi pozícióban el tudok intézni bizonyos dolgokat, meg tudom valósítani az életemet, de 17 éves korodban ne törj a hatalomra, ne foglalkozz ezzel, menj ki a rétre, nézd a felhőt! Egyszerűen nem élhetsz ugyanolyan életminta szerint!

– Miért kell minden ellen és mindennei szemben lázadni? Miért nem elég csak egyféleképpen? Én a színházban nem lázadok, de lázadok abban, hogy mindennap kerékpárral járok és nem autóval. Nekem miért kell minden formában lázadnom?

– Azt nem mondtam, hogy minden formában lázadnod kell, de amit választottál, abban a formában következetesnek kell lenned. Persze nem lehet minden formában, mert idő sincs rá. A kerékpár az OK.

– Akkor miért baj az, hogy ugyanazokra az előadásokra járok, mint az ötvenévesek, vagy olyasmit csinálok, mint ők?

– Összefügg a dolog, mert ha te kerékpárral jársz és tényleg környezetvédő vagy, akkor úgy gondolsz, hogy van valami természetes érték, amit meg kéne őrizni. Ez maga után von olyan dolgokat, hogy nehezen bírod már a Tűvétevéket. De igazad van, hogy más az esztétikai ízlés, csak én nem értem azt, hogy ezt a poros magyar színházi társadalmat miért a fiatal generáció tartja fenn. Emlékszem, repülőjegyet vettem Gdanskba meg Varsóba, hogy lássam Jozef Saina és Tadeus Kanto darabjait. Életet meghatározó szerepe volt néha egy-egy filmnek vagy egy színházi előadásnak.

– Én nem vagyok olyan pesszimista mint te, két-három hete, amikor a szlovák atomerőmű ellen aláírást kellett gyűjteni, a suliból 2-3 nap alatt több százat sikerült begyűjteni....

– Ez csak néha tör föl belőlünk, amikor konkrét dolog és inspiráció van, amikor például kezünkbe nyomnak egy papírt. Nekünk eszünkbe nem jutott volna a szlovák atomerőmű ellen tiltakozni.

– De ki mondta azt, hogy tüntessünk? A tanárok...

– Ha sulin belül lázadsz, akkor kirúghatnak...

– Most nem benzines palackokra kell gondolni, az ember rengetegféle formában tud lázadni. Amikor az atomlobby fölszólal a mohi atomerőmű mellett, akkor

magadban lázadsz, megfogalmazod a véleményedet. Azok ellen, akiknek minden érdekük abban áll, hogy akár az országot is elpusztítsák.

– *Van egy pár ember, akikben megfogalmazódik a lázadás gondolata, csak kevesen vannak.*

– *Inkább senki sem mondja ki és senki sem veszi tudomásul, hogy más valaki kimondja....*

– De ki kell mondani! *Aquinói Szent Tamás* szerint ami nem jelenik meg a világban, az nincs is. Amit nem mondasz ki, az meghal. Azt mondják a tévében: találjuk ki Magyarországot! Az a bajom ezzel az egésszel, hogy ne 200 értelmiségi találja ki Magyarországot. Találjuk ki mi, mindannyian, belül Magyarországot! Nevetséges, arisztokratikus attitűd eljátszani *Széchenyit* és *Kossuthot* egyszerre. *Hankiss* tanár úr azt mondja: adjunk valami képet Magyarországról! És mi, okosok, akik egyébként tönkretettük az egészet, mi adunk nektek egy képet. Nem akarom! Mindenki magát művelje, ne engem művelgessenek.

– *Én csinálom a jövőmet?*

– Igen.

– *Egymaga senki sem csinálhat jövőt, egymagamban meghalok. Szükségünk van egymásra.*

– Csak magadon belül csinálhatod meg a jövődet, és másokkal óhatatlanul össze fogsz kapcsolódni. Meg fogod keresni azokat az embereket, akik ugyanúgy gondolkodnak, mint te. Érdekes módon kialakul egy közös nyelv. Amikor én bázisközösséges voltam – még a kommunista rendszerben, ez akkor nagyon kemény volt –, valamilyen oknál fogva csak magammal foglalkoztam, és egyszerűen mégis megismertük egymást, mint a szabadkőművesek. Azok az emberek, akik valahogy kidolgozták magukat belül, egy bizonyos közegben úgyszólván találkozni fognak. Ne politikusok, vezéralakok hozzanak minket össze, tereljenek egy nyájba. Nincs annál szörnyűbb, mint rohamra indítani egy csapatot. *Petri György* mondta, a költő – és nagyon igaz a van –, hogy fél azoktól az emberektől, akiknek küldetés-tudatuk van. Nagyon veszélyesek. Miért nem magukat küldik? Mindenki a maga bőrét vigye a vásárra. *Szabó István* úgy fejezte be az *Apa* című filmjét, hogy egy ember úszik, majd nyit a kamera, és kiderül, hogy három ember, száz ember van ott még. Ám mindenki azt hiszi, hogy egyedül van, de igazából nagyon nagy tömegben úszik. Valahogy így teremődik meg egy mozgalom, egy normális társadalom. Az egyszemélyes ember azért szereti, ha kívülről irányítják és megmondják neki, hogy mit tegyen, mert az kényelmes. Soha nem gondolkodik el azon, hogy mit mondtak, mi is a probléma. Könnyű gyors, egyszerű választ adni mindenre, mert avval megnyugtatom magam. Azzal etették a társadalmat, hogy az AIDS a homoszexuálisok betegsége. Nem igaz. A heteroszexuálisok ugyanúgy megkapják, sőt kimutatások szerint már több heteroszexuális beteg van, mint homoszexuális. Sokkal egyszerűbb azt mondani, hogy homoszexuálisoké, mert akkor nem kell magyarázni a problémát... Vagy: Nagyon egyszerű azt mondani, hogy a kábítószer olyan végtelenül rossz dolog, csak az a baj, hogy egyre több kábítószer-élvező van. A Narancs megpróbál szakszerűen beszélni a dologról. Amikor mi elkezdtük a drogivitát az újságban, jött a rendőrség. Most már elfogadnak minket vitapartnernek, mert belátták, hogy attól nem fog csökkenni a drogfogyasztás, ha a Narancsot elkezdi emiatt csipkedni vagy pressziók alá helyezni. Mi az alkoholt meg a cigarettát is drognak tekintjük. A társadalom elfogadja az alkoholt meg a cigaret-

tát, mert óriási állami haszon van rajta. Mi azt mondjuk, hogy ugyanolyan drog, mint más. Nem az egészségedért aggódnak vagy érted! Képmutató a társadalom, mert ha valóban érted aggódnának, akkor tennének is érted valamit, de nem tesznek. Rettenetessé válik az a társadalom, ahol a drogosokat nem betegként kezelik, hanem bűnözőként. Az olyan társadalom egyszerűen nem akar foglalkozni a problémával. Egyébként ez a társadalom el is fog süllyedni, bizonyos értelemben Amerika is ugyanezt tette. Amerika el fog süllyedni a drogban, hihetetlen mértékben drogoznak ott az emberek. Azt mondják, azért nem lehet lecsukni az összes drogot, mert kb. 30 millió ember ülne börtönben. Egyébiránt Magyarország ilyen szempontból nagyon liberális, a törvényalkotók nagyon okosan viselkednek, a politikusok nem. A tévében, újságban megjelenő megnyilvánulások szörnyűek. Ha te nem tudod, hogy mi a szintetikus drog és a természetes drog között a különbség, akkor hihetetlenül ki vagy szolgáltatva, mert a szintetikus drogtól elsősorban függővé válsz. Beépül a csontszerkezetbe, és nem tudsz tőle szabadulni. Az okosok úgy gondolják, hogy a beszéd már önmagában bűnös. S nem mondják el, hogy mennyire veszélyeztetett pont ez a generáció, mert ez lehet a potenciális vásárló, nem én, én már öreg vagyok és a tanárok is. Azért nem a mi generációnkat találják meg, mert bennünk már kialakult egy személyiség szerkezet, és vissza tudunk utasítani. A fiatalnál még nincs kész személyiség szerkezet, ezt még be lehet fogni.

- *De itt éppen az a probléma, hogy a fiataloknak nem mondják el rendszeresen, milyenek az igazi hatások. Nem tudok elképzelni olyan gyereket, aki tudja, ismeri, milyen hatásai vannak ezeknek a szereknek és mégis szedi. Tudatlansága miatt választja a lázadásnak ezt a formáját.*

- *Megnéztünk egy amerikai filmet, ami arról szólt, hogy aki használja a szert, az meghal, és semmilyen konkrétabb dolog nem volt benne. Utána meg a védőnő - nem akarok személyeskedni - fölolvastott egy lapot, mondta, hogy ő még soha az életében nem találkozott narkóssal, de az nagyon undorító lehet, mert csurog a nyála. Ami még sücs volt, elmesélte, hogy a szipuzás és a tánc hogyan függ össze.*

- *Harminc embert végül is majdnem becsaptak. Nem?*

- *Harminc ember már úgy tudja, hogy a csápolás az a drogfogyasztás, és még valamiféle tánc.*

- *Egyszer Bolberitz Pál tanár úr, a teológia egyik neves professzora mondta: - Tudod, Tibor, az a probléma, hogy a bűn, az jó. Ha nem lenne jó, akkor nem bűnözne az ember. Nagyon igazza van. Mindig azt mondják, hogy a kábítószer szörnyű dolog, és akkor a fiatal észreveszi, hogy jó, s arra gondol, hogy mindenki hazudott neki. A kábítószer jó dolog, csak meghalsz benne. A védőnői félt téged, még gyerek vagy... Van az „extázi” nevű szer, rettenetesen jól lehet táncolni vele, óriási energiát ad. Azt azért mégis túlzás állítani, hogy minden táncoló ember extázi szed, vagy fordítva.*

- *Mindenkiben van belső lázadás, attól vagyunk ilyen feszültek. Nekem meg is mondta a háziorvosom, hogy három kilométerről látszik, hogy szorongásos vagyok. Ezen elgondolkodtam. Én átlagos vagyok, de látni lehet rajtam az utcán. Ez érdekes. Az ember szinte minden ellen lázad. Nézi a tévét, elege van, nem tetszik neki, az iskolát utálja, a tanárok az izgalmas részeket elhallgatják. Elegem van az egészségből. De mit csinálnak?*

- *Próbáld kifejezni magad, mert az nem elég, hogy eleged van, próbáld megfogalmazni azt is, hogy miért. Ez tényleg nagyon nehéz, de ha már meg tudod*

fogalmazni, akkor ne aggódj, annyi problémád lesz, hogy nem lesz időd unatkozni. Abban a pillanatban, amikor szembefordulsz a világgal, a világ elkezd veled egy párbeszédet. Megsérülsz, Istenem, nem szabad belehalni a sérülésekre. Ez fontos dolog. Hány éves vagy? Leszel te még 28 is. Azért kell hajtani, mert most csinálsz meg magad, később nem fogod tudni, később már megy a verki, a mókuskerék.

– *De hiszen már most is az van, abban élünk.*

– *Állítsátok meg!*

– *Már az óvodában kezdik.. Már akkor piros pontok vannak, ebbe születik az ember. Mikor voltunk utoljára szabadok? Talán akkor, amikor megszülettünk...*

– *A szabadság nem megvalósult állapot, az egy folyamata.*

– *De az ember az óvodában nem tud lázadni!*

– *Az óvodások lázadnak! Tudom, mert egy csomó óvodást ismerek. Odavágja a játékokat a földhöz, vagy nem eszi meg a spenótot. Ők még komolyan lázadnak. A gyerekek ül az etetőszékben, és befogja a kezével a száját. Tudom, hogy ellenem lázad, a szülői önkény ellen.*

– *De úgys beletömik a spenótot a szádba, később meg mást, legfeljebb a módszerek változnak.*

– *Ki lehet köpni. Ha nem tömnék beléd, akkor nem lenne mi ellen lázadni.*

– *Már az óvodában vannak olyan furcsa emberek, akik nem szeretik a gyerekeket. Volt egy óvó nénim, ő mindig azt mondta, hogy megesz a farkas. Labilis idegrendszerű voltam, de ő folyton ezt mondogatta, én bögttem, de nem hagyta volna ám abba.*

– *Ő a szakma megszállottja volt.*

– *Az iskolában senki nem mondja neked, hogy megesz a farkas.*

– *Itt azt mondják, hogy kirúgnak, kisleány.*

– *Miért? Petőfit hány iskolából kirúgták? Az a baj, hogy amikor ennyi időse vagy, nem tudod relativizálni a problémát, és igazad van, mert a világ pont akkora, amekkora te vagy.*

– *Nemcsak azt mondják, hogy kirúgnak, hanem van például egy tanár, egyszerűen úgy néz rám, ha elmondom az ellenvéleményemet, mint borjú az új kapura, ez mit beszél, én vagyok a tanár, ez hülye gyerek.*

– *Mondd el, és minden ilyen pillanatban győzől! Nem érzed, de ilyenkor születesz meg.*

– *Nálunk meg nincsenek vitatkozásra képes emberek. Van egy-két ember, aki odafigyel, hogy miről is van szó, nekem általában nincs is kedvem vitatkozni.*

– *És mihez van kedved? Az MTV-t nézni?*

– *Van egy csomó program a suliban, és sokan vannak, akik semmire nem jönnek vissza, mert annyira szűk látókörűek, inkább otthon ülnek, ahelyett, hogy eljőnnének ide, és meghallgatnának másokat. Túl sokan vannak ilyenek.*

– *Ez az egydimenziós ember, aki mindig van. Ők is kellene. A tömeg és a szám viszonylatában nagyon csínján kell lenni. Például Albániában kiirtották a vallásosságot. Azt mondták, nincs egy vallásos ember sem az országban. Ám egy volt, és belőle lett a kalkuttai Teréz anya. Ő albán származású és döbbenetes, az*

egész világot föl tudta forgatni, miközben Albániában nem volt vallás. Tehát egy lánглеlkű ember egy egész korszakot be tud világítani.

Azért volt jó nekünk Veszprémben a Lovas László Gimnáziumban, mert létrehoztunk egy kaszinót egy kocsmában. Úgy csináltunk, mintha Kosztolányi korában lennénk, rendeltük a drogokat és verseket írtunk, minden délután iskola után odamentünk. Ma tudom, hogy a stílusérzékeket ott szereztem meg, mert naponta írtam, persze nagyon rossz verseket. Megéltük a saját iskolánkat, nemcsak tanítási órákon vettünk részt, hanem egymásnak felolvastunk, minősíthetetlenül rossz költőket, és jókat kacagtunk. Egyszerűen életformává vált az irodalom. Ezért volt furcsa az iskola, holott tanítottak, de mi közben éltünk. Ezt nektek, magatoknak kell kitalálni! Közben állandóan csatáztunk a többi sulis diákjaival. Az embernek szüksége van ellenségre. Keressetek magatoknak ellenséget!

– *Nem ebből lesz a fasizmus?*

– Nagyon okos fölvetés. Énszerintem nem az ellenségképből lesz fasizmus. Az identitástudatot belülről nagyon segíti az, hogy ha tudom, miben különbözök a többi gimnazistától. A fasizmusban pont fordítva, nagy egység van. A konfliktus nem vezet fasizmushoz. A konfliktus rendkívül kellemetlen, minden demokratikus létforma problémája ez. Én tudom, hogy ő miben különbözik tőlem, de ez nem azt jelenti, hogy megvetem.

– *Szerintem szövetségest kell előbb találni vagy barátokat és utána ellenséget, de az ember négy év alatt nem talál jó barátokat itt, a suliban.*

– *Nem feltétlenül kell szövetséges, szerintem.*

– *Ha nincs szövetségesed, abban mi a poén?*

– *Magadnak kell megvívnod a csatáidat, és aztán jönnek a többiek.*

– *Földobjuk a problémát, és biztos vannak ellenkező vélemények is, mint például filozófiaórán. Diákok körében is megvan ugyanaz, vannak ellenvélemények, és nagyon megtaláljuk az „ellenségeinket”, még az osztályon belül is, nagyon kemény viták szoktak lenni. De ez elszigetelődik. Fél óra múlva mindenki elfárad, abba hagyja, kész, ennyi volt. És akkor kibékülünk.*

– *Nincs energia. De a tanáraitokkal legalább szoktatok vitatkozni, nem?*

– *Igen, de hiába mondom el neki a saját véleményemet, ha az nem érdekli. Hiába teszek föl kérdést, nem érdekli.*

– *Az a válasz, hogy mi lenne, ha mindenki elmondaná a véleményét. Soha nem érünk az anyag végére, már így is le vagyunk maradva.*

– *Az az igazság, hülyék lennének a tanárok megtanítani bennünket arra, hogy hogyan kell harcolni.*

– *Akkor viszont meg kell köszönni a tanárnak a diplomáját, és megkérni, hogy fáradjon ki az osztályból. Az az ideális, ha mindenki elmondja a véleményét. Az más kérdés, hogy a tanárban van egy tervszerűség és az ő tervszerűségét nem kell áttörni feltétlenül minden esetben, de ha a tanár nem köt kompromisszumot... Nem tudom. Olyan jó lenne most újból diáknak lenni. Lenne egy-két ötletem, hogy mit lehetne tenni azzal a tanárral, aki nem hallgatja meg az ellenvéleményt, nem készlet vitára. Példának okáért a következő órára senki nem menne be. Minek?*

Hisz nem dialogizál velem, nem hallgat meg. Figyeld meg, hogy az igazgató meg fogja vizsgálni.

- Nem fogja.

- Ha nem megy be az egész osztály egy órára?

- Ha nem megy be az osztály az órára, akkor szerintem van olyan tanár – persze ha tévedek, akkor elnézést kérek –, aki egyszerűen azon töri a fejét majd, hogy dolgotatot írat abból az órai anyagból, amelyekre senki nem jött be.

- Az hagyján, mert a következőre sem kell bemenni. Nem lenne abból botrány?

- De. Csak én hiába megyek oda az igazgatóhoz azzal, hogy nekem nem tetszik a tanár tanítási módja, ez senkit nem fog zavarni.

- A módszerét nem kritizálhatod, mert ő tanár, de nem utasíthat vissza téged mint diákot.

- De sikerül nekik nap mint nap.

- Én is azt hittem, hogy a tanárom nem figyel rám, s a dolgotatomba beleírtam egy sort, mert biztos voltam benne, hogy nem olvassa el: Tanár úr, ha eddig eljutott az olvasásban, fizetek egy sört. Nagyon meglepődtem, mert amikor felolvasta a jegyeket, azt mondta, hogy négyes, kettes ..., Bakács fizet egy sört és ment tovább. Ki kell próbálni! És ha tényleg nem veszi észre, akkor ott a bizonyíték a kezében. Azt is észre kell venni, hogy két oldal van: van rossz gyerek és rossz tanár, van olyan diák, akít nem érdekel semmi, és van tanár, aki nem való a pályára. De ne erről beszéljünk, hanem arról, hogy ha lázadsz és megpróbálsz kifejezni magad a világgal szemben, akkor élet fog költözni az egyébként holt szerkezetbe. És nem csak középiskolában, ez mindenütt így van. Van Andersonnak egy csodálatos filmje, amit kötelező lenne megnéznetek, a címe: *Ha*. Nem erre biztatlak titeket, félre ne értsetek, de az utolsó kép az, hogy ott van a háztetőn egy géppisztollyal a kezében és a tanári kar odalenn. Hogy mi a lázadás? Ha azt a filmet megnézed, akkor tudni fogod.

- De egy hatalom ellen csak úgy lehet lázadni, ahogy ebben a filmben. Megéri? Ha megpróbáljuk átformálni az ő rendszerüket, akkor ellenségnek fognak nézni minket és elsöpörnek.

- Miért gondold azt, hogy ez ennyire elveszett ügy? Nem igaz. Az emberek sokszor sikerül. Nem kell azt hinni, hogy annyira erősek ők. Más ez a harc. Én csak később, érett fejjel jöttem rá, hogy általában az iskolák a túlélésről szólnak. Egyrészt túl kell élnie az embernek a saját energiáit, másrészt a saját tanárait. De túlélni csak lázadva érdemes...

A beszélgetést vezette és legjegyezte *Both Mária* és *Csorba J. László*